

Чарівні казки

Про кам'яну державу

Про кам'яну державу

Раз за синіми морями, за скляними горами жив собі чоловік. Бідний-бідний! Убогий-убогий!

Був у нього один син Юрко.

А бідний чоловік завжди із чимось має клопіт. Так і цей бідолаха мав біду. В школі діти дражнили хлопчину: «Юрку, Юрку, чи хочеш ти гурку?» Він, неборак, хотів би, та звідки візьме гурку?

Як хлопцеві надокучило слухати ці прозивки, сказав:

— І їстиму гурки, скільки лиш у мене влізе!

І не скінчив школу, а записався у помічники до м'ясника. Тут їв гурок доста! І ріс як з води, і сила прибувала. На той час, як вивчився й дістав «свобідний лист», таким став, як дуб.

— Но, Юрку,— говорить йому газда-м'ясник,— лишайся у мене. Ліпшу роботу ніде не знайдеш. Я звик до тебе, ти до мене. Маю дочку, оженишся і, як постарію, перебереш мою крамницю.

— Ні,— каже Юрко,— я йду світом глядати більше щастя

Так і вчинив. На ті гроші, що дістав од м'ясника, купив собі начиння: ніж, сокиру, точило. Узав чого їсти в тайстру, вклонився газді й рушив у дорогу.

Йде день, другий, третій... В кожному селі заглядаються на нього дівчата: хлопчище порядний! Але Юрко йде все далі й далі. І ось натрапив на пустелю: ні дерева, ні ріки. А дуже велика спека! Змучився хлопець та мандрує.

Одного дня зустрів у пустелі лева, орла й мурашка. Коло них лежить убитий кінь, і кожне би хотіло спробувати м'яса.

Лев риче:

— Я цар звірів. Кінь мені належить!

— Ні, бо я скорше увидів його,— говорить орел.

А мурашка:

— Я побачила коня!..

Вадяться-сперечаються, і нікому розсудити їх.

У ту хвилину, як Юрко надибав на цю сварку, мурашка таку фляцку левові вліпила, що тому аж зуби зацокотіли... Побачили людину, перестали гризтися і просять:

— Розсуди нас! — ричить лев.

— Розсуди нас! — клекоче орел.

— Розсуди нас! — пищить мурашка.

Подивився хлопець на них і на мертвого коня та й каже:

— Слухайте мене. Я вас поділю, якщо ви погодитесь з моєю дільбою.

— Погодимось!

— То добре.

Узав ніж і сокиру, засукав рукави. Розрубав коня, вийняв нутроці і загорнув у шкіру; повідрізувавши м'ясо, склав його окремо; кістки — у третю купку.

— Но,— говорить до орла,— тобі м'ясо треба. Се твоє,— дав йому всі нутроці.

— Тобі, леве, буде ось,— показав на м'ясо.

— А ти, мур'яночко, залізеш під кістя й гризи, доки зуби не притупиш. Чи ви задоволені?

— Най буде!

Тоді Юрко зібрався в путь, та лев спинив його:

— Чоловіче добрий! Ти вчинив порядок межи нами, і я хочу віддячити.— Вирвав з гриви три волоски й додав:— На, сховай сі волоски. Як пальцями посучеш їх і подумаєш на те, аби статися левом, нараз бажання сповниться.

Узав Юрко волоски й говорить сам до себе: «Не тяжке діло. Якщо і не придасться, то і не зашкодить».

Прискочив і орел:

— І я хочу віддячити тобі!

Висмикнув зі свого крила перо:

— Коли треба буде море чи ріку перелетіти, потягни оцим пером за вухом і тої ж миті станешся орлом. А як захочеш знову бути чоловіком, лиш проговори: «Доста вже був орлом».

Подякував Юрко левові й орлові та й рушає в дорогу.

— А я що? Я нич? — запищала мурашка.— Хіба я не годна нічим заплатити за мудру пораду? На, прийми й від мене волосок. Сховай, і буде тобі у пригоді. В ньому така сила, що як його пальцями погладиш, то відразу мур'янкою станеш. Світ великий, життя довге...

Подякував Юрко і мурашці, вклонився і йде далі.

Йде пустелею. Почало вечоріти. Раптом бачить — перед ним праворуч і ліворуч море. Кінця йому не видно!

«Що тепер робити? Вертатися назад?»

Зажурився Юрко, а тоді вдарив пальцем у чоло:

«А перо з орла нащо? Спробую, може, з того щось і буде!»

Вийняв перо, потяг поза вухом і... віруєте не віруєте... нараз став орлом!

Летить, летить... Добрі дві години. І долетів до другого берега. А там над водою високий палац з самого срібла-золота. Одне вікно відчинене, а у вікні красна дівчина, якої ще ніколи не бачив.

«Тут, мабуть, живе цар, а се — царева дочка»,— міркував Юрко.

Закружляв над палацом і злетів до дівочої кімнати.

Царівна швидко зачинила вікно й побігла до батька:

— Няньку, ходіть погляньте, який прекрасний орел залетів до моєї світлиці!

Цар прийшов, глянув і каже:

— Справді дуже гарний. Можна дати його до саду, там такого ще не є.

— Ой ні! Се мій, бо залетів до мене.

— Най буде по-твоєму,— засміявся цар і наказав зробити для орла золоту клітку.

Принцеса дуже полюбила птаха. Ходить за ним: годує і поїть. Якось вона захворіла і лягла спати без вечері. А коли смеркалося, орел оглянувся довкола, вийшов з клітки й стався легінем. Сів до столу, повечеряв, випив вина і став коло постелі — милується красою царівни. Як почало розвиднятися, знову обернувся на орла, зайшов у клітку і замкнувся.

Вранці служниця прибирала й похвалила принцесу:

— Добре, що ви поїли вечерю!

Дівчина глянула на стіл: справді, вечеря з'їдена! Чудується: «Хто би міг поїсти!.. Кімната ж була замкнена. Буду гадкувати...»

Як принесли вечерю, що стане й на двох, вона трошки поїла й лишила. Лягла у постіль і не спить. Але десь коло півночі все-таки заснула. А Юрко цього й чекав. Виліз із клітки, стався легінем і смачно поїв: помилувався ще красою дівчини і знову перекинувся в орла.

І цього разу служниця хвалила принцесу за добрий апетит.

А та дає тверде слово, що вже не засне і мусить дізнатися, що тут діється.

Як принесли вечерю, мало їла; лягла спати у постіль і прикинулась, що спить.

Юрко думав, що вона заснула, вийшов із клітки й сів до столу. Поїв і став коло постелі, дивиться на дівчину. А вона все бачила. Коли легінь хотів був статися орлом і зайти до клітки, вхопила його за руку:

— Хто ти за один? Як сюди потрапив? Сядь і розкажи. Юрко усміхнувся, присів коло дівчини і став розповідати.

Вона слухала, слухала й говорить:

— Я тебе так полюбила, що без тебе і жити не можу! Але боюсь, що мій нянько нізащо не погодиться, аби я була твоєю дружиною. Він цар і сватає за мене королів, князів...

— Якось зробимо...

Домовилися, що Юрко лишатиметься вдень орлом, а вночі будуть зустрічатися.

Відтоді принцесі приносили подвійну вечерю. Батько й мати чудуються:

— Наша донька звикла мало їсти, а тепер їсть за двох!

І видно було на дівчині: розцвіла, як ружа.

Так велося діло із півроку. Але хоч яка довга таємниця, мусить мати кінець, треба про все розповісти нянькові. І таки наважилась. Підготувалася й зайшла до його кімнати. Але й Юрко в подобі мурашки на платті принцеси теж опинився там.

— Добрий ранок, няньку!

— Добрий ранок, доню! Як здоров'я?

— Я здорова і щаслива. Я хотіла би поговорити з вами. Няньку, чи ви не думали, що мені уже час віддаватися?

Цар аж підскочив з радості.

— Донечко моя дорога, я давно цього чекаю. Є для тебе царські сини, молоді царі, герцоги...

Вибирай кого хочеш. Я згоден. Знаю, що ти вибереш собі чесного чоловіка.

І почав перелічувати: у того царя такий син, у того — такий, а той цар сам ще молодий і нежонатий... Стільки нарахував, що дівчина не могла і запам'ятати.

— Ви, няньку, сказали, що будете згодні з моїм вибором. Та я вже собі вибрала. Тільки жодного із тих...

— А кого? — скрикнув цар.

— Чесного, мудрого хлопця. — І розповіла про Юрка.

Коли цар почув, що його донька хотіла би піти за простого легіня, скочив на ноги, вхопив шаблю і, якби була не втекла, одрубав би їй голову.

— Геть! — закричав. — Не хочу видіти! Ганьбу мені знаходиш! За простака думаєш іти!..

Дівчина повернулася і лащить до нього. Кінець кінцем батько пом'якшав і сказав:

— Не дам за такого, але хочу видіти, який ото хлопець, що ти його так любиш.

Не встиг цар проказати своє слово, а Юрко — дурк! — і став перед ним. Цар аж рота роззявив, так зачудувався. Дивіться — легінь прекрасний! Рідко такого можна бачити. І так спритно з'явився.

Каже:

— Добре, доню! Багатства у нас доста. Держава велика. Любиш його? Най буде! Поберіться!

Молоді дуже зраділи. Почали старого цілувати.

Настав день весілля. Було воно дуже багате і славне.

Але ми не будемо марнувати час коло свадьбування, а підемо далі. Юрко досяг того, чого довго шукав: має за дружину гарну дівчину і став царювати.

Одного ясного дня взяв жінку під руку і повів на прогулянку. Деревя й трави зеленіли, квіти цвіли, пташки щебетали. Юркові здалося, що і його життя розцвіло...

Зайшли глибоко в ліс. Раз лиш тхнуло на них неприємним духом. Аж голови запаморочило їм.

— Хотів би я знати, — говорить Юрко, — що то за сопух, звідки? Ану, ходімо у той бік.

Пішли і натрапили на глибоку яму, звідки й чути неприємний Дух.

— Вернімося, тобі може пошкодити, — каже Юрко дружині. Але вона побігла аж до краю ями, бо бачила дуже красиву квітку. Зірвала собі квітку, але ж тої хвилини з'явився бородатий чоловік, схопив її за руку і потяг у яму.

Юрко за ним. Та бородатий дідо перегородив йому дорогу:

— Не смій сюди ступати! Якщо ступиш, злою смертю загинеш!

— А моя жінка?

— Уже не твоя... Більше її ніколи не увидиш!

Юрко зажурився. Вернувся додому й усе розповів старому цареві.

— Я йду шукати жінку, аж би-м і загинув!

Цар умовляє:

— Сину, якщо донька пропала, то хоч ти залишся. Ти вже моя дитина...

Але Юрко вирішив іти; взяв плаття, в котрому колись ходив по світу, відклонився і просто у ліс.

Заглядає в яму, а споду й не видно. Не завагався, скочив. Почав падати.

Не пам'ятав, як довго падав. Чи день, чи два... Упав на дно й зомлів. Коли опритомнів, розглянувся навколо й зрозумів, що він у дивній підземній державі. Тут ліс, поле, трава... А немає ні людей, ні звірів і ні птахів — усе обернено на камінь.

Налякався Юрко: «Що се за держава?»

Помалу став на ноги і рушив у путь — шукати жінку.

Йде, йде, йде... Ай-бо всюди лиш одне — каміння!

Понад вечір натрапив на палац. На воротах сторожа, але з каменю. І зброя камінна.

Відчинив Юрко двері й ступив до палацу. Ніде нікого! Так йому сумно, аж плакати хочеться. І ось, коли блукав з кімнати до кімнати, потрапив у світлицю. Розглянувся, а зверху ніби сонце світить — звідкись світло падає. На тому місці, куди впало світло, видно стілець-трон, а в ньому дрімає дуже старий бородатий дідо. Судячи з його лиця, може мати років тисячі дві, а то й три.

А хто то коло діда? Вона! Його жінка! Чеше сиву бороду старому, гладить сиву голову й приспівує так, як коли мати приколисує дитину.

Юрко тихенько приступив до жінки:

— Що ти тут робиш? Вона підняла палець:

— Тихо, бо пробудиш володаря цієї держави!

Тоді Юрко обняв свою жінку й поцілував. Зраділи, розвеселилися.

Дідо розплющив очі й питає:

— А це що за один?

— Мій чоловік, за котрого я тобі говорила. Юрко підступив до діда-царя:

— Айно, се моя жінка. Я прийшов по неї і поведу її до нянька. Дідо гірко усміхнувся:

— Гей, сину, я би й сам хотів її повести... Але се є неможливе діло. Більше свій край не увидите.

Тут будете жити й помирати. Сядь, синку, коло мене, і я тобі розповім про сю державу.

Юрко присів, а старий почав:

— Ся держава, де тепер і люди, і звірі, і птахи перемінені на каміння, колись була багата й жива...

Я — її цар. Але один змій-чарівник позаздрив і всіх поставив каменем. А мені зробив найгірше: смерть від мене відігнав. Мушу доти мучитись, доки не знайдеться мудрий чоловік, котрий мене визволить. Тут є залізна брама. Через неї веде шлях назад. Ай-бо знай: тої ями, котрою ти впав, більше нема — заросла і стяглася. Лиш залізна брама залишилася. Вона замкнена діамантовим ключем. Та й ключа нема. Його треба дістати, а се може зробити лиш мудрий чоловік. Не так далеко звідси є Чорна держава, десь миль за сімсот. Путь дуже тяжка: треба іти п'ятсот миль звичайною дорогою, сто миль навкарачки, а ще сто — таким вузьким тунелем, що ледве палець у нього просунеш. Коби знайшовся такий мудрий витязь — але такого на світі не є, — який сю путь годен зробити, то й так ще не все виграв би. Бо ключ лежить у голові змія — в діамантовій шкатулці. Ну що ти скажеш на се, Юрку?

— Я спробую зробити сей шлях!

Попрощався з жінкою і дідом та й рушив у дорогу.

Перші п'ятсот миль того ж дня перелетів орлом. Ай-бо далі дорога ставала все вужчою й вужчою, а

потім перед хлопцем відкрилася яма. Тоді Юрко стався чоловіком і навкарачки ліз сто миль.

Найтяжче проходив вузький тунель. Обернувся на мурашку і почав повзти. Приклав усі сили й переліз.

Дійшов до Чорної держави. Перемінився на орла і полетів. Хотів бачити села і людей, але їх не було. І ось летить він над прекрасною толокою. Бачить: стада, які лиш загадати! Але вся худоба чорна.

«Через те, мабуть, і держава зветься Чорною, бо тут усе чорне»,— думає Юрко. Закружляв він над високим деревом і сів на вершок. А під деревом одпочивали пастухи. Наклали вогонь і полуденкували. Говорять між собою.

— Та що буде з нами? Скоро і нам смерть через того змія! Знищив безліч худоби, а вбити його нікому! Наш цар, неборак, щодня наганяє до логовища змія багато свиней, аби той жер свині, а людям дав спокій.

— Вже й пастиря цар не може дістати, бо хто раз увидить се страховище, нараз утікає.

— Так і є. Вже три дні цар не може знайти пастиря, і три дні змії постить. Як ще так буде один день, то почне нищити людей.

Замовкли, зажурилися.

«Но,— думає собі Юрко,— буду я свинарем. Я пожену свиней до логовища». Піднявся з дуба і не став, доки не долетів до царської палати. Обернувся знов на чоловіка і просто — до царя Чорної держави.

— Добрий день, пресвітлий царю! А той і голову не зводить. Юрко вклонився вдруге:

— Добрий день, пресвітлий царю! Підвів цар голову та й каже:

— Добрий день і тобі, хлопче! Що ти тут шукаєш? До моєї палати люди вже бояться заходити.

Кожний тікає, аби його не примусили гнати свині шарканю.

— Візьміть мене за свинаря, а я вб'ю клятого шарканя!

Цар зрадив:

— Хлопче, як послужиш мені вірно, половина царства твоя буде й віддам за тебе доньку!

Юрко усміхнувся:

— Пресвітлий царю, про се будемо говорити тоді, як діло зроблю. А тепер мене прийміть за пастиря.

Цар погодився. І Юрко, трохи відпочивши, погнав свиней змієві. Розтлумачив йому цар, куди треба гнати: там і там гора, а в тій горі — лігво.

Жене Юрко свині, а як зайшов у ліс, повернув у інший бік. Свині пасуться, а він дивиться, де змії.

Виліз на дуба й стежить. Нараз втямив — із ями задиміло, засапало вогнем. Появився змії.

Розглянувся, а свиней нема!

Кожна його голова відразу заричала, зафурчала полум'ям на всі сторони світу, і змії вернувся в лігво.

Юрко зліз із дерева, повернувся до свиней і погнав додому.

— Но, скільки свиней пожер шаркань? — питає цар.

— Жодної.

— Мені таке не треба! Завтра неодмінно пожени, інакше біда нападе на мою державу. Шаркань уже три дні голодує!

Другого дня Юрко справді погнав свині до лігва. Змії розірвав сто голів і зжер, а тоді ситий зтягся до ями. Юрко з рештою свиней вернувся додому.

— Но, скільки з'їв?

— Сто.

— Поженеш і завтра! Треба його годувати, аж доки не трісне. Колись цьому буде кінець!..

Третього дня змії роздер дев'яносто свиней, на четвертий — вісімдесят... Усе менше й менше. Юрко сидів на дубі і спостерігав, вивчав звички змія.

Далі вирішив діяти. Як одного разу змії розривав свині, він перекинувся на лева й скочив поміж стадо. Коли заричав — а у лева голос такий страшний, як земля дрижить,— всі свині повтікали. Розсердився змії, кинувся на лева, але і лев не лежав. Як змії почав сапати вогнем, лев скочив позад нього, приловчився й — хап! — відкусив одну голову.

Змії розлютився. А лев усе прискочить і по одній голові відірве. Б'ються уже по коліна в крові. Тоді лев розігнався, скочив на змія, стався чоловіком, витяг ножисько і відтяв йому останні голови.

Так знищив Юрко змія. Розколов найбільшу його голову, а з неї вибігла лисиця. Юрко тої ж миті обернувся на орла, наздогнав лисицю і схопив.

Потім знову стався чоловіком, розбив лисиці голову і бачить — шкатулка. Відкрив шкатулку, а там діамантовий ключик!

Сховав Юрко ключика й жене свиней додому. Цар питає:

— Но, скільки з'їв шаркань?

— Три роздер, та більше не роздере.

— Що ти говориш? — цар подумав, що юнак зі страху стратив розум.

— Шаркань убитий!

Цар дав наказ швидко впрягти коней у бричку й поспішає в ліс, щоб своїми очима бачити убитого змія.

Здалеку видно: ворони крамчать, клюють очі у змієвих головах. Цар повернувся додому. На своїм дворі обійняв Юрка:

— Прости що хочеш. Золото, державу, доньку... З радощів аж заплакав. Юрко заспокоїв:

— Не треба мені ні золота, ні держави, ні вашої доньки. Одне буду просити: спалить ту угоду, за якою я мав би у вас служити рік.

Цар тої ж хвилини кинув угоду в піч. Але почав благати Юрка:

— Хоч би погостився зі мною на розлуку...

Погостилися, красно попрощалися, і Юрко зібрався у свій край. Долетів до тунелю і журиться: «Якщо стануся мурашкою, то як тоді потягну ключа?» Але бачить, що тунель розширився. Нараз обернувся на орла. Як долетів до половини, тунель ще більше розширився, і Юрко вже міг іти в подоби чоловіка.

Жінка вже очі виплакала, бо думала, що Юрко загинув. А як його побачила, з радості закричала, аж дідо пробудився.

— Но, синку, ніч з нічого?

Замість відповіді Юрко показав діамантового ключика.

— Чи сей?

— Той самий!

— Но, тепер можемо рушати додому,— каже Юрко жінці,— бо твій отець помре із жалю.

Тоді дідо сказав:

— Чекайте, і я з вами! Ти, Юрку, мене визволив од вічної покути. Тепер відімкнемо сю браму, й закляття минеться. Моя держава оживе, і передам її на тебе.

З тим зібралися в дорогу. Дідо повів їх до гори:

— Дивись, тут була яма, через котру ти впав сюди. її вже не є. Але ходімо далі.— І повів їх через ліси, скелі, до величезних залізних воріт.

— Та як маленьким ключиком отакенну браму відімкнути? — питає Юрко.

Старий дідо взяв у руки ключика:

— Позирай сюди: біля брами в скелі є залізні дверцята, замкнуті золотою колодицею.

Дідо діамантовим ключем відімкнув колодицю. За дверцями лежав здоровенний залізний ключище, якого Юрко ледве витяг.

Тоді приклали сили усі троє і вставили ключище в отвір брами. Відмикати не треба було. Ключ заскрипів, і брама розкрилася сама.

За брамою — вихід в інший світ, звідки вони прийшли.

Але старий дідо зупинив попутників:

— Чекайте, гляньте, що діється у моїй державі.

Обернулися. Бачать: птахи, звірі та люди ожили, почали ходити. Природа теж ожила. Шовкова трава росте... Держава підіймається все вище і вище — їм уже не треба лізти вгору.

На тому місці, де була пустеля, з'явилася багата і славна держава.

Всі троє йдуть до дівчиного нянька.

Прийшли, а там безліч людей.

— Що сталося?

— Старий цар помер.

А бородатий дідо, коли це почув, поспішив до мертвого й зачав над ним ворожити, ключиком обтирати. І нараз видять: цар устав і так зрадів, що аж заплакав.

І приготували велику гостину. Всіх людей з держави покликали на неї. Кого царські слуги стріли на дорозі, кожного вели в палату й садовили до столу.

Їли, пили, веселилися. А найбільше — двохтисячорічний бородатий дідо. Їв, пив, гуляв, танцював, як молоді. Й доти дотанцювався, що заплутався, впав і... розсипався на порох.

Але й ця пригода не перешкодила гостині.

Гуляли, доки їм не надокучило.